

Maruska la Cour Mosegaard

"Han var en hård mand den gamle"

Far-sønrelationen set over tre generationer

Denne artikel udforsker faderlig autoritet som et historisk og sociokulturelt fænomen. Med udgangspunkt i interviews med fædre i tre generationer, analyserer jeg, hvordan mænd bruger deres egne fædre som både idealer og modbilleder i deres egen praksis som fædre. Autoritet både reproduceres og transformeres fra far til søn, og tre forskellige former for autoritet identificeres: "traditionel", "karismatisk" og "forhandlet". Hvordan autoriteten praktiseres og legitimeres er et spørgsmål om generation, men afhænger også af den enkeltes mands sociokulturelle position.

Med artiklen stiller jeg spørgsmålstegn ved billedet af nutidens fædre som "sekundære mødre" og tabte sønner, der "betræder et land aldrig udforsket før". I stedet argumenterer jeg for, at autoritet stadig er til stede i relationen mellem far og barn, men under nye præmisser og med nye udtryksformer. Jeg peger derved på, hvordan nutidens fædre, som generationerne af fædre før dem, identificerer sig selv med deres fædre som både positive og negative rollemodeller.

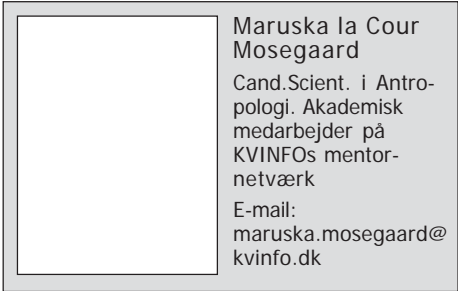
Søgeord: Faderskab, autoritet, generationsforskelle, livsform.

Fædre er i de seneste årtier blevet et legitimt genstandsfelt for megen forskning. Studier af mænds oplevelser af deres egne fædre samt måden, de selv praktiserer forældreskab på, udgør et voksende forskningsfelt og er del af en større tendens, hvor mænd som forældre, og som køn, bliver sat i fokus (se fx Andersen 2003, Madsen 2004, Gillis 1996, Holter et al. 1993). Interessen kan ses som en reaktion på en ellers overvældende fokusering på kvinder og moderskab blandt såvel forskere som andre, der har beskæftiget sig med spørgsmål om familie og forældreskab. Meget af den nyere forskning i fædre fungerer i den forstand som et opgør med stærkt forankrede kulturelle forestillinger om mødre som "naturligt tilknyttet" deres børn over for fædre som mere marginale figurer (Inhorn et al. under udgivelse). Studier af fædre peger derimod på, hvordan også mænd udgør nærværende og omsorgsgivende figurer i deres børns liv (se fx Olsen 2000, Mosegaard 2005). Samtidig synes der at være en fortsat udfordring for forskningen i fædre, da billedet af forandringer i fædres praksis har en tendens til at blive karikeret. At nutidens fædre er omsorgsfulde over for deres spæde børn, bliver diskuteret som "en nyhed i verdenshistorien" (Madsen 2004), hvor tidligere generationer af fædre bliver gjort til alle tiders fraværende fædre. Tilsvarende omtales fædre i dag som uden autoritet i sammenligning med fortidens fædre som inkarnationer af autoriteten selv (Jensen 2006).

Jeg ønsker med denne artikel at være med at nuancere billedet. Med udgangspunkt i en interviewbaseret kvalitativ undersøgelse blandt fædre i tre generationer, diskuterer jeg derfor, hvorvidt "omsorgsfulde fædre" med rette kan defineres som noget nyt, og hvorvidt autoritative fædre omvendt er et fænomen, der hører fortiden til¹.

Fædres fortællinger – fortolkninger af levet liv

Artiklen bygger på en række kvalitative interviews med seksten mænd i alderen 32 til 83. I udgangspunktet var det mit ønske at interviewe tre generationer: den første defineret som den, der blev født i starten af 1900-tallet og fik børn i 1930'erne og 40'erne, den anden generation som de, der blev født omkring 1940, og endelig den tredje generation som de, der blev født omkring 1970, og er blevet fædre i 1990'erne og frem til i dag. Netop disse tre generationer forbindes ofte med tre idealtypisk adskilte faderroller, hvor der med midtgenerationen, der bliver forældre i 1970'erne sker et brud med autoritetsforholdet mellem forældre og børn. De tre generationer er udvalgt ud fra et ønske om at udforske dette formodede brud. Den ældste generation var dog ikke længere i live i de familier, jeg fik etableret en kontakt til. Det endelige materiale omfatter derfor interviews med fædre fra anden generation og deres sønner i tredje generation, som i dag selv er fædre. Kun en enkelt af de interviewede mænd er fra første generation. Det betyder, at de tre generationer repræsenteres forskelligt i materialet. Den ældste generation optræder kun i data i kraft af deres sønners erindringer om dem, hvorimod anden og

Maruska la Cour
Mosegaard

Cand.Scient. i Antropologi. Akademisk medarbejder på KVINFOs mentor-netværk

E-mail:
maruska.mosegaard@
kvinfo.dk

trede generation selv har kunnet fortælle om såvel samværet med deres fædre som deres egen praksis som fædre. Artiklens analytiske objekt – forandringer i samværet mellem fædre og børn – tager således empirisk udgangspunkt i de interviewede mænds italesættelse både af deres oplevelser af deres fædre og af sig selv som fædre. De to dimensioner fremkommer i mændenes fortællinger, da jeg som interviewer har anlagt en livshistorisk vinkel i interviewene. Det har medført, at mændenes fortællinger omfatter barndomserindringer, såvel som overvejelser om forholdet til faren senere i voksenlivet. Det er således far – søn relationen livet igennem, som italesættes i mændenes fortællinger.

Ud over en generationsbestemt afgrænsning af det empiriske objekt har jeg som udgangspunkt også valgt en geografisk afgrænsning i et land/by perspektiv. Byperspektivet repræsenteres af mænd fra Københavnsområdet, mens det rurale perspektiv repræsenteres gennem interview med mænd fra en mindre by i Sønderjylland. Den empiriske afgrænsning blev motiveret af en formodning om, at den enkeltes måde at være far på formes i samspillet mellem historiske betingelser, lokale forhold, livsfase og individuel handleevne (Elder 1997:22). Der fremkommer da også tydelige generationsbestemte forskelle i de adspurgtes mænds holdninger og praksis, når det kommer til deres forældreskab. På nogle områder, som fx spørgsmålet om deltagelse i fødsler eller afholdelse af barselsorlov, kan aflæses klare forandringer mellem de yngre fædre i undersøgelsen og de ældre. På andre områder, som i fx samværsformer mellem far og barn, synes også at være nogle klare, om end mere subtile forandringer. Her er tale om samværsændringer, som også rækker ind i relationen mellem bedstefædre og børnebørn, og som synes at reflektere nogle mere generelle forandringer i samvær også voksne imellem og generelle forandringer i opfattelsen af voksne. Mændene indikerer selv, at forandringerne i samværsformer hænger sammen med ændringer i arbejdsforhold og socioøkonomiske vilkår. Flere af mændene af anden generation interviewet i det sønderjyske kæder for eksempel deres fædres krav om lydighed sammen med det forhold, at børnenes hjælp var en nødvendighed i husholdningen.

Men ud over de generationsbestemte forskelle, som viser sig blandt de interviewede mænd, forekommer også forskelle i både holdninger og praksis,

som synes at gå på tværs af generationerne og i højere grad være miljøbestemte. Hvor den empiriske afgrænsning i udgangspunktet har været geografisk, så knytter sig en række forskelle til de enkelte lokaliteter, som nok korresponderer med skellet mellem land og by, men samtidig peger ud over denne afgrænsning. Forskelle i uddannelses- og erhvervsbaggrund, politisk orientering og forskellige socioøkonomiske vilkår er blot nogle af de ting, der adskiller livsformerne blandt de interviewede mænd, som er bosat i provinsen over for de, som er bosat i byen. Det er uden for nærværende undersøgelses rækkevidde at vurdere hvert enkelt af disse forholds betydning for mændenes praksis som fædre. Undervejs vil jeg dog diskutere sammenhænge mellem *livsform* og opdragelsesmønstre (Hestbæk 1999) i et forsøg på at belyse de forskelle og ligheder, som også synes at gå på tværs af generationerne.

Slutteligt vil jeg fremhæve, at selvom fokus er på mændenes relationer til deres fædre, betyder det ikke, at kvinder er sat ud af ligningen. Faderskab kan ikke diskuteres uden om moderskab, ligesom mødre, bedstemødre og søstre fylder en væsentlig del af de indsamlede beretninger. Jeg har dog valgt at fokusere særskilt på fædre, da kvinder og moderskab allerede er så velbeskrevet et felt. Jeg inddrager derfor kun mændenes oplevelser af moren, når det er relevant i analysen af relationen til faren.

Autoritetens mange ansigter

Karl: Det kunne godt give en lussing – også hvis man svarede ham igen

Interviewer: Og gjorde man så det, svarede du ham igen?

Karl: Det gjorde man kun en gang jo

Interviewer: Så var der kontant afklapsning..

Karl: Ja, og han havde jo en klo, som jeg ved ikke hvad, så den sad godt!

Interviewer: Så du gik ikke op imod ham?

Karl: Nej!

(Interview med Karl Sørensen, 58 år, togfører og far til to voksne sønner)

Jeg har i udgangspunktet haft fokus på "autoritet" og herunder "omsorg" ud fra et ønske om at udforske de forandringer i farrollen, der synes at være enighed om har fundet sted i forhold til netop autoritet og omsorg. Altså at fædre med tiden skal være blevet mere omsorgsfulde og mindre autoritære. Spørgsmålet er, hvordan disse to begreber kan forstås empirisk og analytisk. Analysen af materialet bekræftede, at det giver mening at operere med autoritet som et analytiske begreb, da det viste sig, at den oplevelse af samvær med deres fædre, som blev italesat i interviewene, i høj grad handlede om autoritet. Ikke alle mændene har erindringer om fysisk afstraffelse, som Karl citeres for indledningsvis.² Derimod viser deres beretninger, at der findes flere

former for faderlig autoritet, som udtrykkes og legitimeres forskelligt. Nogle forbinder deres fædre med "beundring", andre omtaler forholdet med ord som "respekt", og nogen har historier, hvor fædrene forbindes med frygt; én man var "bange for". Ligeledes tager nogle mænd eksplicit afstand fra deres fædres måde at udøve autoritet på og viser her ofte tilbage det forhold, at han udøvede for stor kontrol over deres liv; direkte eller indirekte. Samtidig udtrykker flere af mændene ønsker om at være som deres fædre, netop i kraft af den autoritet, han har repræsenteret. Samværet mellem far og søn, og herunder autoritetsformen er afhængig af såvel den generation som den livsform, som den interviewede taler fra. Men samtidig forekommer autoritet altså at være nærværende i alle mændenes beskrivelser af relationen til deres far.

Men hvordan skal faderlig autoritet forstås, og hvordan diskuteres det i anden forskning om fædre. Hvis vi tager forskningen først, synes der på tværs af samfundsvidenskabelige og humanistiske forskningsretninger at herske enighed om, at fædre i vores historiske tid, er blevet mere fraværende og, ofte i sammenhæng hermed, mindre autoritære. Sociologen Øystein Holter opererer således i sin analyse af mænds livssammenhæng med tre historiske kontekster i den moderne epoke, som har præget mandlighedsformer og dermed også forholdet mellem faderskab og autoritet: paternatet, maskulinitet og androgynatet. Med førstnævnte henviser Holter til det, han kalder mandsdominansen i det tidlige borgerlige samfund, hvor faderskab, autoritet og omsorg synes at være et og samme. Faren er til stede, og han er en autoritet. "Maskulinitet" er patriarkatet i det udviklede industrisamfund, hvor mænds og kvinders sfærer bliver klarere adskilt. Fædrene bliver synonyme med livet uden for hjemmet og dermed også mere fraværende. Herved mister de den status, de havde under paternatet. Endelig har vi "androgynatet", som Holter knytter til informationssamfundet. Her bliver skellet mellem mænd og kvinders færdigheder og evner gradvist opløst, og autoritetsforhold mellem voksne og børn ligeledes synes at være langt mindre hierarkiske (Holter et al. 1993:12).

Teoretisk diskuteres faderlig autoritet også indgående. I sociologisk såvel som psykologisk forskning anskues det som et dybtgribende socialpsykologisk fænomen, og bliver i den forbindelse ofte brugt som et normativt begreb. Tidligere tiders autoritære forhold anses som *bedre* end de nuværende, hvor forholdet mellem forældre og børn anskues som præget af mere usynlige, subtile og dermed uhåndgribelige magtformer (Holter et al. 1993:89). Faderens fravær som autoritet i børnenes liv ses som et problem med store konsekvenser. Ikke blot for det enkelte individ, men for samfundet som helhed. I det, som nogle benævner "det faderløse samfund" (Jensen 2006), hævdes det for eksempel, at de, som ikke oplever en faderautoritet i deres opvækst, bliver desto lettere ofre for autoritær demagogi senere i livet (Horkheimer 1987). Det er her en underliggende kulturhistorisk betinget antagelse, at mødre ikke kan konstituere en tilsvarende, tilstrækkelig autoritet. På samme måde argumenteres der i freudiansk psykoanalyse for, at en dreng, som ikke har en faderrolle at

spille op imod, får sværere ved at opbygge et "realitetstestende ego" (Holter et al. 1993:88). Samtidig argumenteres der dog også for, at psykiske forstyrrelser kan opstå, hvis en far er for autoritær over for sine børn (Adorno 1969). Faderlig autoritet er i den forstand både et positivt og et negativt ladet begreb. Det kan både være en mangel i børns liv, men kan også fungere som en patriarkalsk magt, som undertrykker både kvinder og børn (Inhorn et al. under udgivelse).

Men tilbage til spørgsmålet om autoritetens karakter. Hvad er det for en størrelse, og hvordan forholder den sig til begrebet magt? I debatten om faderfravær og mindskelse af faderautoritet, sættes der tilsyneladende lighedstegn mellem autoritet og ubetinget magtudøvelse, legitimeret ved et klart hierarkisk forhold mellem forældre og børn. Med inspiration fra Max Weber vælger jeg at benævne denne form for magtudøvelse "*traditionel autoritet*" (Weber 1947). Den anskues ofte som en historisk betinget autoritetsform, som over tid har mistet såvel sine forudsætninger som sin udbredelse. Til gengæld er den magt, som er indbygget i autoritetsrelationen mellem forældre og børn, blevet mere subtil, ligesom relationen er blevet mindre hierarkisk. Magt er altså indbygget i (autoritets)relationen mellem forældre og børn, og autoriteten kan anskues som måden, hvorpå forældre ved hjælp af magt leder eller styrer deres børn. Men magten kan virke på forskellige måder, og autoriteten kan derved antage forskellige former.

I nærværende analyse anskuer jeg faderlig autoritet som et relationelt begreb, der implicerer faderens magt til at styre og lede sit barn. Endvidere forstår jeg, på lige fod med Holter, faderlig autoritet som et begreb, der må ses i en sociokulturel og historisk kontekst. Faderlig autoritet konstrueres i sammenhæng med mænds position i samfundet og gældende idealer for mandlighed (og dermed også kvindelighed) og i samspil med en række øvrige faktorer, som influerer på mænds livssammenhænge. Samtidig viser undersøgelsen sameksistensen af autoritetsformer, som ellers forbindes med forskellige tidsperioder. Fortællingerne tegner tre overlappende former for autoritet, som i artiklen diskuteres adskilt; For det første den omtalte "*traditionel autoritet*", der er ubetinget, udtrykt gennem afstraffelse og legitimeret ved et klart hierarki mellem voksne og børn. For det andet en autoritetsform, som jeg ligeledes inspireret af Weber (1947) betegner den "*karismatiske autoritet*". Dette er en mere indirekte autoritet, udtrykt gennem en særlig væren og kunnen og legitimeret ved statusen som mand og samfundsborger. For det tredje identificerer analysen en autoritetsform, som ikke kan begrebsliggøres med afsæt i Weber, og som jeg vælger at betegne som en "*forhandlet autoritet*". Den kommer til udtryk gennem en insisteren på nærvær og legitimeres ved en særlig tilstedeværelse i barnets liv.

Analysen viser, at flere autoritetsformer kan være på spil i den enkelte mands oplevelse af sin far, men nogle er mere dominerende til visse tider end andre. Der tegner sig nogle klare skillelinier mellem mændene, som synes af-

hængig af generation og/eller livsform: med få undtagelser er *traditionel autoritet* noget, alle fra den ældre generation synes at have oplevet på forskellig vis. Samtidig kendetegner det autoritetsformen blandt alle generationer af fædre i det sønderjyske og her kommer således et livsformsperspektiv ind på tværs af generationsaspektet. *Karismatisk autoritet* synes at være til stede i alle mændenes beretninger, på tværs af generation og region. *Forhandlet autoritet* er derimod en autoritetsform, som jeg primært identificerer hos de yngre fædre uanset region og livsform.

Traditionel autoritet – ubetinget og afstraffende

I oplevelsen af autoritet som direkte og ubetinget er det tydeligt, at mændene i de ældre generationer opererer med andre normalitetskriterier end de yngre generationer. At få "en røvfuld i den bare røv" er noget, flere har oplevet, og de fortæller om med en selvfølgelighed, der ikke spores hos deres sønner. Adspurgt om de første minder om sin far, svarer Christian Nielsen, en 68-årig pensioneret tømrermester, der hele sit liv har boet i Sønderjylland, således:

Jeg kan huske en anden gang – jeg fik en røvfuld (Christian griner). Han havde en so, der skulle have grise og den skulle Johan og jeg sidde over ved og kigge, så der ikke skete noget. Når der kom grise skulle man lægge dem op til patterne og sådan noget, hvis de ikke selv kunne finde ud af det. Og der skulle vi sidde ovre, og om vi er gået eller, eller vi ikke har været der, da han er kommet, det kan jeg fanme ikke huske, men jeg kan i hvert fald huske, at jeg fik en røvfuld og blev sendt op i seng.

Interviewer: Og røvfuld det var?

Christian: En i bare røv her, og så ind i seng. Det kan jeg huske.

Interviewer: Og har din mor også uddelt røvfuld?

Christian: Nej! Det kan – hun har måske dasket til, det kan jeg ikke huske.

Christian griner, når han fortæller om den røvfuld, han fik, ligesom han taler om "at blive dasket til", som noget der ikke er nævneværdigt oprørende. Også de øvrige mænd i denne generation, som har fået med livremmen i den bare røv, er blevet hevet op og har fået en røvfuld med hovedet hængende nedad, eller har fået en lussing, så de røg af stolen, taler om hændelserne, mens de griner og trækker på skuldrene. I mødet med interviewer og ved fortællingen om det er det ikke noget, man hidser sig synderligt op over. Størstedelen af mændene forklarer ligeledes den fysiske afstraffelse med selvfølgelighed i stemmen; som noget man jo fik, "når man havde fortjent det". Samtidig er det dog tydeligt, at alle de, som er blevet udsat for fysisk afstraffelse, tager eksplicit

afstand fra den måde at udøve autoritet. Som en mand udtrykker det, så vil han ikke "give sine børn bank", hvilket han selv fik. Uanset at afstraffelsen omtales med lethed, er den udtryk for en holdning og en praksis, de ikke deler og ikke ønsker at udøve. Mændenes afstandstagen til fædrenes "bank" viser samtidig tilbage til, hvordan fysisk afstraffelse går fra at være en samfundsmæssigt og til dels kulturelt accepteret praksis til at blive omdiskuteret og mindre legitim.

Af undersøgelsen fremgår det også, at ikke alle, der er opvokset i den tid, som kan beskrives som overgangen fra paternat til maskulinitet, har erindringer om fysisk afstraffelse. Netop en af disse mænds fortællinger illustrerer, hvordan normalitetskriteriet for fysisk afstraffelse på den tid har været et andet end i dag, selv for den far, der ikke slog sit barn. Olaf Carlsen, der er 68 år og vokset op uden for Roskilde med en far, der drev en stor selvstændig virksomhed hjemmefra, husker:

Han slog ikke. Han har aldrig slået, og han – og det tror jeg var lidt typisk for ham – at han kunne godt, jeg kan huske ham sådan i diskussioner, hvor han har sagt: "sådan en endefuld kan jo også være på sin plads en gang imellem", og "det har børn jo ikke taget nogen skade af". Han ligesom fastholdt de der gamle dyder, men han har aldrig gjort det selv.

Olafs udsagn fortæller om, hvordan det at opdrage med „en fast hånd“ ikke blot har været en normal praksis, men også rent diskursivt har været positivt ladet. Hvor den enkelte far i praksis ikke nødvendigvis har anvendt fysisk afstraffelse, har den dominerende diskurs om familien netop betonet *traditionel autoritet*. Forældrenes ubetingede autoritet over børnene og en klart hierarkisk relation mellem forældre og børn har været set som naturligt og positivt.

På den måde bekræfter undersøgelsen det, som mange historikere peger på: en ubetinget og direkte udøvet forældreautoritet har været mere udbredt tidligere (Gillis 1996, Jensen 2006). Men samtidig fremgår det tydeligt, at der på landet, på tværs af generationerne, er en tendens til både at have oplevet og selv at have udøvet en mere direkte og ubetinget autoritet. Bank med livrem eller kæp, eller en syngende lussing er således kun noget, som høres blandt de ældre generationers fortællinger vest for Storebælt. På samme måde rummer nogle af disse fortællinger også minder om, hvordan forældrene har bestemt suverænt over, hvilken vej man skulle tage her i livet, når det kom til fx uddannelse og job.

Analysen viser en dobbelthed hos alle de jyske fædre, der på samme tid reproducerer og tager afstand fra den ubetingede autoritetsform, som de har oplevet hos deres fædre. Det at være en autoritet i sit barns liv er på den ene side en eksplicit og udtalt værdi blandt mændene. Det er vigtigt, at ens børn ved, hvor man står, og hvem der bestemmer. Holger Andreasen, en 62-årig

bilforhandler født og opvokset uden for Sønderborg, forklarer, hvordan han har "udøvet autoritet som sin egen far, men med en anden indfaldsvinkel". Holger, hvis egen far anvendte fysisk afstraffelse, mener således ikke, at det gør skade på børn at "få et klaps bagi". Selv har han ganske få gange givet sin søn en endefuld i blerøven. Samtalerne med hans søn³ giver ligeledes et billede af, at afstraffelse har været en del af Holgers opdragelsesform. Men den er blevet udtrykt på andre måder, som at beordre sine børn til "at blive på værelset". Her har Holger på lige fod med sin egen far udgjort en klar og ubetinget autoritet, sønnen ikke har sat sig op imod.

På den anden side understreger Holger, at det har været vigtigt for ham, at hans børn ikke havde samme angst for sin far, som han selv havde. Han fremhæver derfor, i lighed med de øvrige mænd i hans generation, der har oplevet deres fædre som en ubetinget autoritet, at "åbenhed" har været vigtig i relationen til hans børn. Han har, efter egen overbevisning, altid signaleret til dem, at de aldrig skulle være bange for at komme til ham. Heller ikke hvis de havde trodset ham. Holger Andreasen bruger i den forstand sin egen far som såvel ideal som modbillede i forholdet til sine egne børn. Holgers søn, Kenneth Andreasen, der i dag selv har en søn på to bruger også sin far som ideal for sin egen farrolle:

Jeg synes jo, at jeg har fået en god opdragelse – som sådan. Fordi jeg har vidst, hvad jeg måtte, og hvad jeg ikke måtte, det var jeg aldrig i tvivl om – her tænker jeg på nogle af de kammerater jeg har, som virkelig har lavet lort i den indimellem og har været inde ved forældrene og sådan noget med politiet og alt muligt. (...) Altså det er jo sådan, man skal prøve nogle grænser af, og hvem har ikke stjålet pærer på juletræer rundt omkring og sprunget postkasser og ja... Men jeg synes, jeg har fået en god opdragelse, og min far har været streng, når det var påkrævet.

Adspurgt om der er ting ved sin fars opdragelsesmåde, som Kenneth selv ønsker at videreføre i forholdet til sin egen søn, er han ikke i tvivl om, at han "vil være streng som [sin] far". Han identificerer sig derved med den traditionelle autoritetsform, som hans far og farfar har udøvet. I Holger og Kenneths tilfælde ses, at der mellem generationerne af fædre reproduceres en praksis, hvorigennem et klart hierarkisk forhold mellem forældre og børn søges opretholdt. Samtidig er det tydeligt, at autoritetsformen transformeres og udtrykkes på forskellig vis. Farfaren har anvendt "røvfuld" og "kæp", Holger Andreasen har holdt sig til "et klap bagi" og ordrer om "at blive på værelset", og Kenneth Andreasen fortæller, hvordan han over for sin søn "er konsekvent og siger klart nej". Det at være en klar autoritet fremhæves altså af både far og søn som værd at tilstræbe som far. De mener begge, at det giver barnet nogle nødvendige "retningslinier" at holde sig til, hvilket er vigtigt for, at "andre kan holde ud at være omkring barnet".

Den traditionelle autoritet, den direkte afstraffelse og det hierarkiske forhold mellem voksen og barn understøtter og legitimerer hinanden. Autoritetsformen både gentages og transformeres over tid. Formen bliver mildere i sit udtryk som et resultat af den enkeltes mands aktive afstandstagen til sin egen fars autoritetsform, men denne afstandstagen skal også forstås på baggrund af, at det samfundsmæssigt bliver mindre legitimt at slå. Som jeg vil diskutere senere i artiklen, er der tale om diskursive, såvel som juridiske forandringer, der er med til at ændre forudsætningerne for autoritetsformen. Samtidig er det væsentligt at understrege, at selve autoriteten videreføres. Blandt mændene er det således tydeligt, at afstraffelsen finder nye former, og at et klart hierarki mellem børn og voksne stadig tilstræbes.

“Far er facit” – karismatisk autoritet

Hvorfor havde jeg så stor en respekt for ham? Det er svært at svare på, men den har han jo et eller andet sted i kraft af, at han er meget respekteret, også udefra altså. Men man finder jo hurtigt ud af, at det er ham, der er i avisen, og det er ham der skriver, og han kommer også i radioen, og når det er noget med Indien, så bliver han interviewet, og på en eller anden måde, så bliver han bare respekteret. Også når der var fest, der var altid fester, og mennesker, og vi lå og sov på sofaen, og der var altid – man sov enormt godt ikke’, eller også var det hans skrivemaskine ikk’: “dong, dong, dong, dong”. En rejsekrivemaskine ikk’, det larmede helt sindssygt, og så kunne man ikke sove vel, så lå man der, og vidste, at han skrev, ikk’. Og alle sådan nogen ting, der var bare sådan.. Han var facit ikk’, og det er han jo stadigvæk, jeg har svært ved at forestille mig, at min far kan gøre noget forkert.

(Jesper Carlsen, 37 år, opvokset på Amager, i dag far til to)

På tværs af mændenes historier, og dermed på tværs af generationer, tegner sig et samstemmende og næsten arketyrisk billede af en far, hvis autoritet også udtrykkes på en anden måde end den “traditionelle” autoritetsform. En person som, i visse tilfælde på trods, beundres for en særlig kunnen og væren. For Jesper Carlsen, citeret ovenfor, er der ingen tvivl. Hans far er en mand, han beundrer. Hans far “ved alt”, og hans far kan næsten alt. Det er svært at forestille sig, at han gør noget galt. Han er simpelthen facit. Hans autoritet legitimeres ved noget helt andet end fysisk afstraffelse og en eksplicit vægt på hierarki mellem voksne og børn. Han udgør i stedet en *karismatisk autoritet* i kraft af særlige karaktertræk og en særlig status.

Den beundring, hvormed Jesper Carlsen beskriver sin far, genfindes med større eller mindre modifikationer i de øvrige mænds beretninger på tværs af generationer og livsformer. Fædrene huskes for at have gjort og sagt særlige ting, som trækkes frem i mødet med intervieweren, og giver billedet af en far,

det for sønnen er værd at ligne. Fortællingerne viser fædre, der deltager aktivt i samfundslivet, både som frivillig og/eller i kraft af sit arbejde. Han er arrangør af egnens dilettantteater, leder af det frivillige brandværn, fungerer som assisterende fodboldtræner eller sælger af en partipolitisk avis. Deltager i offentlig debat, skriver indlæg i aviser eller udgiver bøger, fungerer som sjælesørger for efterladte, eller initiativtager til strukturændringer i en større politisk organisation. Faren opleves som vidende, man kan spørge ham om det meste, og han er saglig; man får svar, når man spørger. Han er engageret og derfor ofte vellidt. Han er, som historikeren John Gillis også peger på, den åbne dør til verden uden for hjemmet (Gillis 1996:194). På trods af udvikling i samfunds- og familieforhold gælder det også for undersøgelsens yngre mænd og i forskellige livsformer.

Og så er han mand. Blandt alle mændene er billedet af faren netop ofte modstillingen af moren og dermed er sønnens tolkning af faren vigtig for etablering af kønsidentiteten, og til det formål er der antagelig tale om en vis grad af idealisering. Faren opleves som alt det, ens mor ikke er: han er rådgivende, hvor hun er trøstende, han har overblik, hvor hun er følelsesfuld, og han tager risici, hvor hun er bekymret. Et gennemgående træk ved det billede, som tegnes af faren er, at han er mere følelsesmæssigt og fysisk distanceret end moren. Moren er – i størstedelen af mændenes fortællinger – “tæt på”; hun huskes som den, der trækker en ind til sig i en omfavnelser. Hun er den, som elsker ubetinget, som roser og forsvare en til hver en tid. Og netop derfor, fordi man, som Nikolaj Andersen, en af de yngre fædre i undersøgelsen udtrykker det, bliver ved med at være “mors lille Nicolaj”, er hun ikke altid den bedste til at rådgive og hjælpe, hvis det behøves. Derfor gælder det for Nikolaj, at han “taler med sin far, og snakker med sin mor”. Netop nærheden med moren gør det sværere at have en saglig snak, hvorimod den afstand, man synes at have til sin far, muliggør en anden kommunikation. Fædre og mødre som mænd og kvinder, fremstår på den måde som væsensforskellige forældre i mændenes beretninger. Her synes billedet af fædre at være det, man gerne vil ligne, og det af moren, at være billedet af det som allerede er, og altid har været. Som Jesper Carlsen udtrykker det:

Jeg tror, det er to helt forskellige roller, moren er sådan en dagligdags-ting som ligger i kroppen på en eller anden måde, og som spiller ind på alle de der småting, som man egentlig ikke tænker over, men som man bare vil have på en helt bestemt måde, sådan som man *er*.

I erindringen tegnes billedet af faren således som kontrast til billedet af moren, og på tværs af mændenes fortællinger fremkommer to næsten arketyperiske forældreskikkelser. Her taler mændene sig ind i nogle bredt accepterede kulturelle forestillinger om mødre og fædre og dermed mænd og kvinder. Forældre ses som væsensforskellige i kraft af deres køn, hvilket gør dem egnede til

forskellige opgaver og funktioner inden og uden for familien (Schneider 1980, Mosegaard 2005). Kvinder anskues stadig som tættere forbundet til hjem og børn end mænd. På samme måde oplever mændene, på godt og ondt, at være tættere på deres mødre, mens de forbinder fædrene med en større distance. Samtidig forekommer det, at den arketypiske far, som kommer til syne i fortællingerne, har et særligt skær og er omgærdet af en anden andægtighed end moren. Han er den, der ved og kan – og i kraft af det udgør han en anden autoritet end moren. Han opleves med Jesper Carlsens ord som “den indholdsprægede”. I Jespers tilfælde udtrykkes oplevelsen af farens og morens forskellige roller således: “han er den der skriver, hvor hun [moren] er den, der skriver rent”. Fædrene, og den praksis og de holdninger, de huskes for, og som i høj grad afspejler kønnenes forskellige position i samfundet, fremstår således i mange af fortællingerne som et ideal: Noget man beundrer og gerne vil ligne.

Den form for “karismatisk” autoritet, som mændene samstemmende oplever, at deres far har haft, knytter sig til hans status som samfundsborger, som den åbne dør til omverdenen og til hans væren mand. Og det gælder uanset, hvilken klasse familien tilhørte. Derved illustrerer fortællingerne det billede, som Holter tegner af faren i “maskulinitet”, som den mere fraværende forælder, primært engageret i livet uden for hjemmet (Holter et al. 1993:12). Autoriteten udtrykkes ikke gennem en eksplicit udøvet magtrelation, men virker indirekte. Farens autoritet legitimeres således i højere grad ved den status og magt, han har *i* samfundet og *uden for* familien. Hans positionering som mere distant end moren, ophøjer ham netop i forhold til hende, som er tættere på og har sin primære position i hjemmet og i forhold til børnene. Hermed indlejres en samfundsmæssig og kulturel forskel i kønnenes hierarkiske position i samfundet i familien. Flere af mændene giver udtryk for, hvordan moren har stået for den daglige opdragelse. Derfor har man, som Kenneth Andreasen fortæller det, fået mere skæld ud af sin mor end af sin far, da det altid har været hende, der var hjemme. Jesper Carlsen siger samstemmende hermed:

Vi har jo haft en far, som jo faktisk aldrig sagde ret meget, altså han var ikke sådan “det må du ikke” (gør sin stemme dybere og bidsk), “og nu skal du lade være med det der” og sådan noget, fordi den rolle havde hun fuldstændig! Også over ham i øvrigt. Men det eneste man vidste, det var bare, hvis han så sagde, “det der, det vil jeg ikke have, du gør,” så holdt man op med det samme.

Lige såvel som farens ord har en større vægt, når man som søn irettesættes, så er det også ham, man går til ham, når man søger råd og vejledning. Han opleves af mange som mere saglig; han har et andet overblik og kan bevare en anden distance i forhold til problemet end moren. Hun bliver omvendt for berørt og lader sin loyalitet over for sine børn styre sine holdninger og handlinger. Mændenes oplevelser af deres forældre synes på den måde at bekræfte,

at forestillinger om køn og familie gensidigt konstituerer hinanden (Collier og Yanagisako 1987). I måden, de karakteriserer henholdsvis deres mødre og deres fædre, kommer netop nogle opfattelser af henholdsvis mænd og kvinder til udtryk, som også genfindes i for eksempel medier, litteratur og offentlig debat (se fx Østergaard 2003, Grey 2005, Nielsen 2006). I lighed med mændenes fortællinger, ses de to køn her som forskellige og komplementerende størrelser.

På tværs af generation, region og livsform knyttes den karismatiske autoritet altså til faderens køn og status. Oplevelsen af den (al)vidende far findes i alle beretningerne, ligesom alle mændene modstiller deres far med deres mor. Det er interessant, at dette også genfindes i familieformer, som proklamerede at gøre op med familiens traditionelle kønsroller. Flere af undersøgelsens københavnske fædre, som blev født omkring 1970, er vokset op i venstreorienterede urbane miljøer. De er sønner af det, som populært betegnes som 68 generationen, og stammer således fra miljøer, hvor man eksplicit har forsøgt at gøre op med autoritetsformer og kønsrollemønstre inden for familien. Her viser de yngre fædres historier, at man også blandt familier i dette miljø paradoksalt nok har bevaret en autoritetsform, som bygger på selv samme forestillinger om køn og familie, som man netop forsøgte at gøre op med. For sønnerne af 68 generationen synes faren således stadig at have en anden autoritet end moren, hvilket netop knyttes til en status som mand, forsøger og samfundsborger. Det peger på, at strukturelle forandringer af betydning for forældreskab, som for eksempel ændringer i arbejdsmarkedsvilkårene, ændres i et hurtigere tempo end forestillingerne om køn og familie, hvorved der skabes en tidsmæssig forskydning mellem familiens strukturelle vilkår og de ideologiske og kulturelle forudsætninger for forældreskab (Gullestad 1996, Hestbæk 1999).

Indbyrdes forskellighed og nye forudsætninger

Mændenes beretninger illustrerer, hvordan autoritetsformer, som af mange forbindes med en "traditionspræget" børneopdragelse, sameksisterer med det, som sociologen Anne Hestbæk (1999) definerer som en "modernitetspræget" opdragelse. Med førstnævnte viser Hestbæk tilbage til en opdragelsesform, hvor der lægges vægt på idealer om fx lydighed og velopdragen optræden over for sidstnævnte form, hvor der lægges vægt på fx selvstændighed, individualitet og fantasi. De to opdragelsesmønstre forbinder Hestbæk med to tidsperioder, hvor forskellige familiemønstre gør sig gældende. For mig at se peger hun her på samme perioder som Holter et al. (1993): maskulinitets tid med det skarpe skel mellem mænd og kvinders funktioner inden for familien, såvel som en klar adskillelse mellem voksne og børn. Og androgynatets tid med nye og mere porøse grænser mellem mænd og kvinder og mellem voksne og børn. I lighed med Hestbæk finder jeg, at traditionsprægede og modernitetsprægede idealer for børneopdragelse eksisterer side om side. Fædre som ube-

tingede autoritetsfigurer og særligt ophøjede personer kan således ikke blot omtales i datid eller ses som reminiscenser fra en svunden tid (Hestbæk 1999:174).

Samtidig viser undersøgelsen, at forskellige autoritetsformer udøves i forskellige miljøer, hvilket peger på en mulig sammenhæng mellem idealtypisk adskilte livsformer og børneopdragelse (Ibid. 159). Livet blandt de jyske mænd har således andre kendetegn end livet blandt interviewpersonerne i København. Med risiko for forenkling, og med få afvigelser, kan jyderne over for københavnernes opdeles i henholdsvis håndværks- og handelsuddannede overfor bogligt eller kreativt uddannede. Ligeledes synes mændene øst for Storebælt at høre til længere ude på den politiske venstrefløj, end tilfældet er i det jyske. Og endeligt er det tydeligt, at der blandt midtergenerationen af fædre er en forskel på, hvordan arbejdsdelingen med deres ægtefæller har fungeret afhængigt af by/landperspektivet. Blandt de jyske fædre har kun en haft en ægtefælle, som arbejdede uden for hjemmet på fuld tid, i det københavnske er billedet det modsatte. Den forskel i opdragelses- og autoritetsformer, som findes mellem land/by, bør søges i de omtalte sociokulturelle forhold, og ikke kun i land/by aspektet. Samtidig kan man dog ikke udelukke, at de strukturelle, ideologiske og kulturelle forandringer, som ændrer forudsætningerne for forældreskabet op gennem 1960'erne, netop også har et meget forskelligt rod-fæste i henholdsvis land og by (se Kofod 2005).

1970'ernes ideologiske opgør med autoriteterne, herunder forældrenes og familiens, forekommer således også at været langt mindre udbredt blandt jyderne i undersøgelsen. Derimod er der både implicite og eksplicite referencer til det, som populært betegnes som 68 oprøret i historierne fra fædre og sønner øst for Storebælt. Der er fortællinger om skilsmisser som konsekvensen af reelle brud eller som opgør med ægteskabet som "en borgerlig institution". Der er beretninger om dannelser af "lilleskoler", hvor man med en eksplicit formuleret ny pædagogik ønskede at gøre op med den sorte skole og hidtidige tanker om læring. Og sønnerne af 68 generationen synes at have en indsigt i deres forældres liv, som ingen af de øvrige mænd har. De beretter således, om forældre som "skændes" eller "boller". Alt sammen fortællinger, som både retorisk og indholdsmæssigt står i skarp kontrast til fortællingerne formuleret i det jyske. Det kan naturligvis skyldes kulturelt og socialt betingede forskellige i, hvad man italesætter, men jeg vælger primært at tolke det som udtryk for, at holdninger og praksis i forbindelse med børneopdragelse afhænger af, hvilken sociokulturel position verden betragtes ud fra.

Samtidig er 1960'erne og 70'erne en tid, hvor der i samfundet som helhed sker nogle klare skred i familiemønstre og autoritetsformer. I 1967 afskaffes revselsesretten i skolerne⁴ og op gennem 1970'erne foregår en ideologisk magtkamp om familien mellem medlemmer på henholdsvis højre og venstrefløj; diskussioner som til stadighed finder sted i parlamentariske debatter i dag (Krarup 1978, Mosegaard 2005). Forældres autoritet og bestemmelsesret over

deres børn sættes til debat og derved udfordres den dominerende diskurs om forældrenes ubetingede autoritet som en legitim størrelse. Der sker således nogle skred, som betyder, at forældre skal legitimere deres autoritet på nye måder. Selv i en klart hierarkisk defineret forældre-barn relation bliver man nødt til at forklare sig. Det fremgår også af undersøgelsen. Holger og Kenneths Andreasens fortællinger viser for eksempel, hvordan Holger, i modsætning til sin egen far, må forklare sig og legitimere den ellers ubetingede autoritet, han står for. Det er ikke nok at give børnene besked på „at blive på værelset“. Han må derimod ind og sidde på sengekanten og forklare, hvorfor han er blevet vred og afstraffer dem. Med Holgers egne ord har det været vigtigt for ham i forholdet til hans børn, at „tilretningen skal gå to veje“.

Børn får således en anden status op gennem 1970'erne, og forældre derved også en anden autoritet. Som det formuleres i et oplæg til debatten om afskaffelse af revselsesretten i 1997, så skal børn „respekteres på lige fod med andre mennesker“, og de „har ret til omsorg og tryghed“ (Folketingstidende:7, 9). Retshistorisk er børn blevet selvstændige rettighedsbærende væsner, hvilket synes at afspejle sig i mændenes beretninger.

Nye idealer: nærværende og legende fædre

I diskussionen af henholdsvis traditionel og karismatisk autoritet har jeg primært fokuseret på, hvordan mænd reproducerer og transformerer deres fædres autoritetsform. Det til trods for, at praksis og idealer for den enkelte mands måde at være fædre på har undergået store forandringer over de tre generationer, som undersøgelsen omfatter. Men af undersøgelsen fremgår det også, hvordan en ny form for „forhandlet“ autoritet synes at forme sig med den yngste generation af fædre – nutidens småbørnsfædre. Sammenholder jeg mændenes beskrivelser af deres bedstefædre og fædre med selvfrestillingerne blandt dagens småbørnsfædre og bedstefædre, forekommer der at være en betydelig ændring i idealer for mandighed og derved også for måderne, hvorpå faderlig autoritet kan udtrykkes og legitimeres.

På tværs af Storebælt fortæller midtergenerationen enslydende historier om deres bedstefædre. Mikkel Hansen, en 65-årig nyligt pensioneret lærer og far til to voksne sønner erindrer sin morfar som en „ophøjet og statelig person“. På trods af at morfaren levede i en toværelses lejlighed på Nørrebro, så syntes man, han var en fin mand. Han sad derovre i hjørnet, når man besøgte ham og hans husbestyrerinde, og man kom aldrig ind på livet af ham. I det sønderjyske har Tage Kristiansen, en 66-årig pensioneret tolder og far til tre voksne børn, lignende minder om sin bedstefar. Tage holdt sine sommerferier hos morforældrene, og særligt morfaren husker han som en mand, man havde respekt for; en statelig sortklædt person, som sad i skyggen og kiggede ud over haven, hvor man legede:

Han var ikke den, der kunne lege for eksempel, min bedstefar, det gjorde man slet ikke dengang, der var der voksne og så var der børn. Jeg ville

for eksempel aldrig kunne gå ud og spille fodbold med min bedstefar. Det ville han slet ikke nedværdige sig til, det gjorde voksne mennesker ikke, men det gør vi da i dag.

Begge mænd beskriver, hvordan de havde en klar afstand til bedstefaren i kraft af hans ophøjede status som både mand, som voksen og som ældre. Modsat tesen om, at faderens øgede fravær mindsker hans autoritet, så synes det, som også diskuteret i forbindelse med karismatisk autoritet, at netop distancen og fraværet også giver autoritet. Og her er Tage med sit udsagn inde på noget, som er ganske væsentligt for, hvordan autoritetsforholdet mellem forældre og børn ændres: at afstanden mellem voksne og børn mindskes. Samstemmende hermed viser et andet billede sig, når fædre i midtergenerationen beskriver sig selv som bedstefædre. De "leger" og "pjatter", er eftergivende og ofte nært forbundet til deres børnebørn. Altså på mange måder det modsatte af, hvad deres egne bedstefædre var. Fra at være ophøjede og tilbagetrukne rykker mændene – fædre som bedstefædre – ned på gulvet i børnehøjde.

Både Tage og Mikkel beskriver disse karaktertræk som særlige for netop bedsteforælder og børnebørn relationen, men de kan også anskues som kendetegn ved det far og mandeideal, som vinder frem i løbet af det forrige århundrede. John Gillis betegner det som "dad" (Gillis 1996:193), hvilket i en dansk kontekst kan oversættes med betegnelsen "legeonkel". Fra fædre, og bedstefædre, som statelige og ophøjede figurer vokser billedet frem af den legende mand, som bevæger sig ind i sine børns verden, og som på mange måder stadig selv er barn. Skiftet i faderideal afspejler den ændring i praksis, som også Holter et al. (1993) beskriver, hvor mødrenes tilknytning til børnene og hjemmet vokser, mens fædre bliver mere distante figurer. De arbejder uden for hjemmet og forsøger at finde tid til familien i weekender og ferier, hvor de tager rollen som den legende forældre, kvinden ikke anses for at være (Gillis 1996:193).

At det legesyge og barnlige fungerer som en positivt ladet værdi, for både det at være mand og det at være far i dag, fremgår i undersøgelsen særligt af samtalerne med den yngste generation af fædre. Michael Sørensen, der er 31 år gammel, sælger i Fona og far til to små piger, fremhæver for eksempel, hvordan hans børn skal have lov til at afprøve grænser og søge udfordringer, præcis som han selv gør det:

Hvis de vil i faldskærm, så gør vi det, eller bunky jump, what ever, og altså det er også sådan noget med, at jeg selv skal prøve grænser, så længe jeg er her på jorden.

Michael understreger, hvordan det lystbetonede og eventyrlystne er væsentligt for ham og fortæller, at han ønsker at inspirere sine børn til selv at prøve grænser af. Tilsvarende fremhæver også Jesper Carlsen leg som væsentligt

både for sig selv, men også i relationen til sine børn:

Jeg synes bare, det er sjovt, jeg er ligesom ikke blevet voksen, altså jeg synes stadig, det er sjovt at lege. Jeg er selvfølgelig bevidst om, at når jeg ikke længere gider lege gemmeleg, så gider de jo godt meget længere tid – og hvor lang tid skal man så blive ved for deres skyld.

Interviewer: Og bliver du så ved for deres skyld?

Jesper: Ja, nogen gange gør jeg, også fordi de skal sgu' ikke føle at – altså det har jo været mit mantra, lige siden jeg fik børn ikke, at hvis der var noget, så rejste jeg mig op, de skulle ikke føle, at man sad og var en lad doven far vel, altså sådan en der ikke gad, når de godt gad.

De ældre mænds beretninger om sig selv som henholdsvis fædre og bedste-fædre peger ligeledes på, at der er sket et skred mellem barn og voksen, så det i dag synes mere legitimt, at manden er den store dreng. Det viser både tilbage til de historiske ændringer, jeg har skitseret, men bør også ses i relation til den tendens til ungdomsdyrkelse, vi ser i vores samtid, hvor det for mænd såvel som kvinder er et ideal at holde sig ung så længe som muligt. Også den tendens har en effekt på familien og de nye konturer, som tegner sig af faren i dag. I ideal såvel som praksis er han "legende", "aktiv", "nærværende" og drager "omsorg" for sine børn.

Ifølge Holter og Aarslet er det træk som omsorg og nærhed, der i dag legitimerer autoriteten. For at kunne påkalde sig en autoritet må man netop være den tilstedeværende og omsorgsfulde far (Holter et al. 1993:90). Det er her, hvor jeg ser autoriteten som "forhandlet". Mænd må for det første forhandle deres autoritet med barnet i og med de ikke anvender traditionelle magtformer. Som diskuteret, er børn blevet rettighedsbærende væsner på lige fod med voksne, og fædre, såvel som mødre, må i dag legitimere deres autoritet på en anden måde end tidligere⁵. Som Hestbæk skriver, kan det at forhandle ses som et grundlæggende træk ved det moderne samfund, og mange nutidige familieliv kendetegnes ved at være "forhandlingsfamilier" (Hestbæk 1999:172). Men derudover forhandler mænd deres autoritet i forhold til den store betydning, moderskabet til stadighed tillægges. Kvindernes status som den primære forældre legitimeres og begrundes netop ved hendes nærhed og omsorg i forhold til barnet. Hun ses som den, der i kraft af blandt andet sin reproduktive rolle, er særligt tæt forbundet med barnet (Løkke 1993). Nu rykker fædre ind i denne intimsfære. Flere af udsagnene fra de yngre fædre i undersøgelsen peger på dette. For Nicolaj Andersen, der i dag er fraskilt og har sine børn boende hos sig hver anden uge, er det således "meget, meget, meget vigtigt at være far, at have nogle børn". Samstemmende hermed fortæller Jesper Carlsen, der lever sammen med sin kone og deres to børn, om det at være med til fødslen:

Det ser jeg som mere end en naturlig ting, jeg påtager mig det, med en – insisterende et eller andet – noget. Jeg er meget bevidst om den der rolle, og være tæt på de der børn så meget som overhovedet muligt i starten, og også det der første års tid ikke.

Når de yngre fædre i undersøgelsen insisterer på tilstedeværelse i deres børn liv og på at være tæt på, er der tale om en både reel og retorisk forhandling af deres egen autoritet i forældreskabet. De vil have del i forældreskabet på lige fod med mødrene, og det understreger og legitimerer de ved en insisteren på nærhed, tilstedeværelse og omsorg. Træk der ellers har været tillagt moder-skabet. Dermed mener jeg ikke, at mændene reducerer sig selv til “sekundære mødre” (Nielsen 2006). Derimod understreger de både retorisk og i praksis, hvordan grænserne for, hvad mødre og fædre er og kan, har fået andre forudsætninger og udtrykkes anderledes i dag. Størstedelen af de yngre fædre i undersøgelsen deler således opgaverne forbundet med hjem og børn med deres ægtefæller på en ganske anden måde, end deres egne forældre gjorde det. Som Jesper siger:

Den der traditionelle ting med, at mændene går ud på jagt eller tjener pengene og kvinderne styrer hjemmet – altså jeg ville fanme ikke bytte, jeg kunne fanme ikke, altså jeg gør alt, hvad jeg kan, fra jeg går ud af døren om morgnen, så prøver jeg på at planlægge min dag, så jeg kan komme hjem så hurtigt som overhovedet muligt til mine børn og min kone ikke.

Det ændrede forhold mellem fædre og børn kan netop ikke ses uden at skele til ændringerne i forholdet mellem mænd og kvinder, både som forældre og som ægtefæller. Sociologen Arnfinn Andersen (2003) har her en klar pointe, når han peger på at intimitetsforholdet mellem fædre og børn har ændret sig drastisk som et resultat af, at den komplementære alliance mellem det heteroseksuelle ægteskab og forældreskabet har mistet sin hegemoniske status (Ibid. 271). Andersen påpeger, hvordan det ses både i den enkelte mands familiepraksis, men også i det omkringliggende samfund. Ægteskabskontrakten, forsørgersamfundet og de interesser, som samfundet havde til rådighed for at regulere kernefamilien, er i øget grad blevet erstattet af tiltag, som tager udgangspunkt i barnet. Skilsmissen og eneforsørgerfamilien er blevet muligheder, selv for de som ikke bruger dem. Derfor spiller barnet en ny rolle i konstruktionen af familien; det er barnets behov og barnets bedste, som kommer i fokus. Relationen til barnet er blevet den primære slægtsrelation modsat tidligere, hvor mandens primære slægtskabsrelation var til ægtefællen, og hvor fædres autoritet netop i høj grad blev etableret i (modsetsnings)-forholdet til kvindens, som vi så det i den karismatiske autoritetsform. Som John Gillis påpeger, så har mændenes rolle som fædre været defineret og kon-

stitueret gennem relationen til deres koner (Gillis 1996:196). Nu er det derimod gennem nærheden med barnet, at den enkelte mand definerer sit faderskab. I måden han er sammen med sit barn og i måden, han insisterer på dette samvær, kommer autoriteten på samme tid til udtryk og finder sit fæste. Når fædre i dag diskuteres som væsentligt mere nærværende end tidligere, gøres det ofte til et spørgsmål om, at de bruger mere tid med deres børn end set før. Uden at udelukke den mulighed, finder jeg dog, at det særligt er i deres *insisteren* på nærvær, at de adskiller sig fra deres fædres generation. Kigger vi igen på midtergenerationens fortællinger, så illustrerer Christian Nielsens beretning, hvordan nærvær netop bedst forstås som et normativt begreb og ikke en objektivt målbar tilstand. Christian får sit første barn, datteren Katrine, i 1967. Hans kone er udearbejdende og begynder derfor at arbejde, da Katrine er to måneder gammel. Christian selv er landmand på det tidspunkt og tager sig derfor af den spæde datter:

Så passede jeg Katrine samtidig med, at jeg passede landbruget (...) jeg passede hende det første år ikke', og jeg gik jo derhjemme, og vi skulle jo have nogle indtægter ikk'. Jeg gik og byggede stalden om, jeg gik og byggede i den tid der, da Katrine var her ikk'

Interviewer: Så du kunne godt have dit arbejde samtidig med?

Christian: Jamen, hun stod i barnevognen jo, så hun kunne jo sove det meste af tiden jo, og så tog jeg hende op, og så fik hun noget at spise, og så, så lagde jeg hende hen igen – det – det ved jeg sgu' ikke...

Modsat de yngre fædre i undersøgelsen, så opfatter Christian samværet med datteren som sekundært. Han passer i første omgang sit arbejde med gården, og herunder tager han sig af datteren. Tidsmæssigt har Christian været mere sammen med sin spæde datter end størstedelen af de yngre fædre i undersøgelsen har med deres spæde børn, men han italesætter ikke samværet som nærvær. I den forstand kan vi derfor godt diskutere "nærværende fædre" som en nyhed i verdenshistorien (Madsen 2004), da de er de første fædre, der *taler* om nærvær, og forhandler deres autoritet ud fra graden af tilstedeværelse i deres børns liv. Hvor mange mænd i tidligere generationer og bestemte livsformer i lighed med Christian havde børnene omkring sig, så skal nutidige småbørnsfædre derimod være omkring deres børn, og det er her, de legitimerer sig selv som autoriteter i forhold til deres børn, mødrene og det omkringliggende samfund.

I de yngre fædres insisteren på egen rolle fungerer deres fædre som referencepunkter. Hos nogen anvendes faren som modbillede på eget faderskab, fx deres fars fravær. Man vil være mere hjemme og arbejde mindre. Man vil være mere fysisk med sit barn og mindre følelsesmæssigt distanceret. Samtidig fremstår fædrene, for langt størstedelen, som idealer. Nogen vil, som Kenneth

Andreasen, være ligeså "streng" som deres far. Flere understreger konsekvens og grænser i deres opdragelse som en modvægt til, hvad de ser som en udbredt grænseløshed hos forældre i dag. Andre henviser til deres opvækst i 1970'erne og fremhæver, hvordan forældre den gang var mere afslappede og mindre fokuserede på deres børn. Det fremdrages som et positivt modbillede på den tendens, de ser i dag, til, at forældre har al deres opmærksomhed på børnene. På den måde forholder de yngre fædre sig, som deres fædre før dem, aktivt til deres egne fædre, som både positive og negative identifikationsmodeller.

Fædre – vigtige idealer og modbilleder

Mændenes fortællinger har vist, at mødre opleves og huskes som tæt på og indlejret i kroppen. Men også fædre huskes med kroppen. De huskes på den lyd, der omgav dem, fra deres skrivemaskine, når de arbejdede, på deres kraftige rømmen sig som signalerede "stille nu!", eller for følelsen af slaget der sved i den bare røv. De huskes for lugten af pibetobak, der hang ved dem, på deres åndedræt der kunne mærkes, når man lå på maven af dem og legede med biler eller kunne høres, når man sad foran på deres cykel under regnslaget. Nogle husker ham for den følelse af svigt man bar, fordi han ikke var der. Andre har et tydeligt billede på nethinden af den gang, man stod og tissede sammen med ham, mens man kiggede ud over marken.

Fædre huskes forskelligt, fædre er forskellige, og de udøver autoritet på forskellige måder. Jeg har med artiklen her forsøgt at sætte fokus på det, som er fælles for mænds måder at være fædre på og deres måder at udøve autoritet. Her har jeg valgt generation, region og livsform som perspektiver på, hvad der deler og samler, og hvad der kan have betydning for, hvordan fædre udøver autoritet. Undersøgelsen viser, at der over de sidste tre generationer har været nogle væsentlige ændringer i autoritetsrelationen mellem forældre og børn. Børn må i dag spørge: hvorfor, forældre skal legitimere deres autoritet på nye måder og normalitetskriterierne for fx fysisk afstraffelse er forandret. Både reelt og diskursivt. Ligeledes har forholdet mellem mænd og kvinder undergået væsentlige forandringer, både inden og uden for familien. Og disse forandringer har en helt væsentlig indflydelse på forholdet mellem far og barn.

Samtidig peger mændenes beretninger på, at autoritet udøves og legitimeres forskelligt i forskellige sociokulturelle miljøer, og at autoritetsformerne nok transformeres, men også reproduceres mellem fædre og sønner. Her er det tydeligt, at mændene bruger deres fædre, og generaliseringer af fædrenes generation, som både idealer og modbilleder i udformningen af deres egen måde at være far på. Fædre i dag synes altså ikke at stå i et vadested uden identifikationsmodeller. Nutidens småbørnsfædre defineres ofte som mænd, der skal "betrede fædrenes land som nyt land" (Holter et al. 1993:217). Jeg mener derimod, at mænd bruger deres fædre som både positive og negative identifika-

tionsmodeller. På samme måde finder jeg, at autoriteten – i et idealtypisk tidsforløb fra traditionel over karismatisk til forhandlet – fortsat er til stede i relationer mellem fædre og børn. I udtryk og legitimitetskriterier viser nutidige fædres autoritet tilbage til generationerne før, ligesom den viser sig i nye former, som vi endnu skal lære at aflæse konturerne af.

Noter

1. Artiklen bygger på undersøgelsen Fædre og sønner – forestillinger om autoritet og omsorg hos tre generationer af fædre, som blev foretaget som led i et forskningsprojekt på Dansk Folkemindesamling 2006.
2. Alle informanter er anonymiserede og deres identitet i øvrigt sløret.
3. Fædre og sønner er blevet interviewet individuelt, en eller to gange. Halvdelen af mændene er ligeledes blevet interviewet far og søn sammen, og ved disse interviews har jeg, inspireret af Anne Hestbæk (1999), bedt dem om at prioritere og definere værdier for børneopdragelse ud fra en række på forhånd angivne og nedskrevne værdier. Derudover har udarbejdelse af netværkstegninger og slægtskabsdiagrammer været en anvendt metode, ligesom en række af de yngre fædre har lavet fotodagbøger over deres hverdagsliv som småbørnsfædre.
4. Første gang revselsesretten nævnes er i Danske lov i 1683, hvor det indskræpes, at en husbond må revse sine børn og tyende med kæp eller vånd, men ikke med våben. I 1921 ophæves mandens ret til at slå sin kone og sit tyende. I 1967 afskaffer man læreres ret til at slå elever og i 1997, efter mange års debat, afskaffer man forældres ret til at slå deres børn.
5. Det medfører tilsyneladende en rådvildhed hos forældre, som ses af det stigende omfang bøger om børn og børneopdragelse, foredrag og radio- og tv-programmer om samme emne).

Litteratur

- Adorno, T.W.; Frenkel-Brunswik, Else; Levison J., Daniel; Nevitt Sanford, R. 1969: *The Authoritarian Personality*. New York: The Norton Library.
- Andersen, Arnfinn J. 2003: *Menn skaper rom for foreldreskap og familie. Farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*, NTNU.
- Collier, Jane Fishburne & Junko Yanagisako; Sylvia 1987: "Introduction". I: Jane Fishburne Collier & Sylvia Junko Yanagisako (eds) (1987): *Gender and Kinship. Essays towards a unified Analysis*. Stanford, Carolina: Stanford University Press.
- Elder, Glen. H. & Shanahan J.; Michael 1997: "Opvekst, sosial endring og handlings-evne. Et livsløpsperspektiv." I: Ivar Frønes, Kåre Heggen og Jon Olav Myklebust (red): *Livsløp. Oppvekst, generasjon og sosial endring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Folketingstidende 1997: lov nr. 416 af 10/06/.
- Gillis, John 1996: *A Myth of Their Own Making. Myth, Ritual, and the Quest for Family Values*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Grey, John 2005: *Mænd er fra Mars, kvinder er fra Venus. To køn. To sprog. To verdener. Sådan når I hinanden*. København: Borgen.
- Gullestad, Marianne 1996: "From Obedience to Negotiation: Dilemmas in the Transmissions of Values between the Generations in Norway". I: *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 2, nr. 1, marts, side 25-43.
- Hestbæk, Anne-Dorthe 1999: "Forældreskab i det moderne samfund". I: Dencik, Lars og Per Schultz Jørgensen (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag, side 159-177.

- Holter, Øystein Gullvåg & Aaseth; Helene 1993: *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Horkheim, Max 1987: *Studien über autorität and familie*. Springe: Dietrich zu Klampen Verlag.
- Inhorn, Marcia; Tjørnhøj-Thomsen, Tine; Goldberg, Helene; la Cour Mosegaard, Maruska (eds) (under udgivelse): *Reconcieving the Second Sex: Men, Masculinity, and Reproduction*.
- Jensen, Henrik 2006: *Det faderløse samfund*. København: People's Press.
- Krarpur, Søren 1978: *Forsvar for familien*. Foredrag afholdt på konference om familien og samfundet af fonden af 28. maj 1948.
- Kofod, Else Marie 2005: *Ifølge traditionen? Hverdag og fest igennem 200 år*. Ph.d. Afhandling, Københavns Universitet.
- Løkke, Anne 1993: "Forældre billeder – skitser til moderskabets og faderskabets historie". *Social Kritik*, nr. 25/26: 7-21.
- Madsen, Svend Aage 2004: *En nyhed i verdenshistorien: Manden som omsorgsfar*. Foredrag afholdt på debatmøde om fædres ligestilling 14. april 2004, arrangeret af Kvindeligt Selskab.
- Mosegaard, Maruska la Cour 2005: *Faderskab og forbundethed. Et etnografisk studie af homoseksuelle mænds forældreskaber*. Kandidatafhandling, Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Nielsen, Susanne 2006: "Er der nogen der gider være far?" Interview med Henrik Jensen, *Politiken* 18. oktober.
- Olsen, Bente Marianne 2000: *Nye fædre på orlov. En analyse af de kønsmæssige aspekter ved forældreorlovsordninger*. Ph.d. afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Schneider, David 1980 (1968): *American Kinship: A Cultural Account*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Weber, Max 1947: "The Basis of Legitimacy; Legal Authority with a Bureaucratic Administrative Staff; Traditional Authority, Charismatic Authority, The Routinization of Charisma." I: T. Parson (ed): *The Theory of Social and Economic Organisation*. New York. Side 324-373.
- Østergaard, Martin 2003: *Hjælp! Jeg er far*. København: Lindhard og Ringhof.